

ПРЕДРАГ ТЕРЗИЋ*
Институт за политичке студије
Београд

УДК 316.334.3:321.011
Монографска студија
Примљен: 19.01.2016
Одобрен: 12.02.2016
Страна: 45-57

КОНСТАНОВА КРИТИКА РУСООВОГ СХВАТАЊА НАРОДНЕ СУВЕРЕНОСТИ И ПОКУШАЈИ ОГРАНИЧАВАЊА ВЛАДАВИНЕ ВЕЋИНЕ**

Сажетак: У тексту се проучава Констанова критика Русоовог схватања народне суверености. У основи Констанове теорије налази се питање слободe. Величајући и стављајући у први план човека и његову личност, Констан слободу одређује као карактеристику појединца. За Констан слобода на правом месту подразумева независност од власти, односно ограничавање власти у границама јасно формулисаних и минимално одређених надлежности, које ни у ком случају не могу угрозити природна права појединаца. Противећи се тежњама за успостављањем неограничене власти, а у циљу заштите слободe појединца, Констан је подвргао ревизији Русоову теорију неограничене суверености. Русоовски и јакобински схваћену идеју народне суверености Констан посматра кроз могућност настанка тираније, а радикалну идеју народне суверености представља као саму клицу тиранске власти. У циљу ограничавања владавине већине, Констан предвиђа неколико институционалних механизма: 1) административну поделу земље, 2) неутралну краљевску власт, 3) горњи парламентарни дом, 4) независну судску власт, 5) индивидуална грађанска права, 6) ограничено бирачко право.

Кључне речи: народна сувереност, слобода, демократија, тиранија већине, Бенжамен Констан, Жан-Жак Русо

Увод

Као потомак француских хугенота који су из домовине протерани током XVII века, Бенжамен де Ребек Констан је рођен у Швајцарској 1767. године. Констан је живео и у Енглеској и данашњој Немачкој, а највећи део живота провео је у Француској, где је и преминуо 1830. године. Његове либералне идеје стекле су популарност и успеле да остваре социјалну потпору у редовима

* terzic84p@yahoo.com

** Овај текст је настао као део рада у оквиру пројеката бр. 179009, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије.

француске буржоазије с почетка XIX stoleћа. У вековима који су следили Констан остаје упамћен као теоретичар развијеног либерализма.

Либерални теоретичар, али и делатник либерализма, посланик у француској Народној скупштини, новинар и пред сам крај живота председник Државног савета, Бенжамен Констан је своје либерално опредељење у политичком, економском и друштвеном пољу уопште засновао не на тада популарним економистичким и утилитаристичким позицијама Џејмса Мила и Џеремија Бентама, већ је развој његових идеја проистекао из другачијих, етичко - културолошких, основа.

Промену теоријске основаности либералних погледа Бенжамена Констана у односу на енглеске утилитаристе пратило је и другачије поимање људске природе по ком се у антрополошком виду човек више не посматра као биће које је превасходно окренуто остварењу сопствене користи и максимизацији среће, већ се на људско биће гледа као на независну личност која стреми остварењу духовних интереса.

Као наследник хугенота, Констан је наследио и „тај упорни и бунтовни индивидуализам који не признаје никакав виши ауторитет од своје савести, и све ставља под суд свога разума.“ (Јовановић, 1935: 288). Сматрао је да се не само француско, већ и сва друга друштва могу уредити и своје деловање одредити у складу с принципима разума. Прихватање политичког рационализма као инструментарија за уређење државе и друштва, поред практичне примене, указује и на постојање филозофског идеализма у основи Констанових схватања.

Констаново одређење слободе

Као класичан либерал, Констан је своје теоријске и практичне тежње усмеравао ка остварењу и опредмећењу идеала слободе. Величајући и стављајући у први план човека и његову личност, Констан слободу одређује као карактеристику појединца, чак као део његове личности. Индивидуално разумевање природе слободе не укида, међутим, могућности настанка друштвене или неког другог облика колективне слободе. Слобода појединца је услов и клица настанка слободе друштва, али се слобода појединца ни на који начин и ни под којим условима не може ограничити, па макар то било и у сврху одбране слободе колективитета.

За Констана слобода на правом месту подразумева независност од власти, односно ограничавање власти у границама јасно формулисаних и минимално одређених надлежности, које ни у ком случају не могу угрозити природна права појединаца. Тако схваћена, модерна слобода се супроставља античком типу слободног деловања. Док је античко схватање слободе било превасходно оличено у постојању могућности слободног политичког активизма, Констан модерно разумевање слободе одређује на првом месту кроз истицање неопходности остварења индивидуалне, грађанске самосталности: „Из свега што сам изложио следи да ми не можемо уживати слободу старих која се сас-

тојала од активног и сталног учествовања у колективној моћи. Наша слобода за нас мора се састојати од мирног уживања приватне независности.“ (Констан, 2005: 211).

Тако негативно схватање слободе („слобода од“) успоставља примат у односу на позитивну, политичку слободу („слобода за“). Док античка слобода у себи сажима примат заједнице над појединцем, модерна слобода је, насупрот њој, у својој бити индивидуална, јер придаје већи значај слободи појединачног грађанина у односу на друштвене циљеве, који неретко нису у складу с њом. Политичка важност грађанина с правом гласа у антици омогућавала му је да „одлучује о рату и миру“ и „испитује своје владаре или своје надређене“, али „као потчињен заједничком телу он може, кад на њега дође ред, бити лишен свог имања, свог достојанства, бити прогнан, осуђен на смрт по вољи заједнице којој припада. Код модерних, напротив, појединац, независтан у приватном животу, чак и у најслободнијим државама суверен је само привидно.“ (Констан, 2005: 207).

У модерном друштву слобода је превасходно грађанска, при чему се антички идеал политичке слободе своди на инструментариј чија се улога исцрпљује у отклањању могућности нарушавања слободе појединаца који чине друштво. Античко поимање слободе као идеала грађанског живота у старогрчким градовима-државама постаје у савремености посао малог броја изабраних. Смањење броја грађана који се баве јавним пословима прате и захтеви за сужавањем надлежности државног апарата.

Овако Констан одређује савремено схватање слободе: „То је за сваког право да буде потчињен једино законима, да не може бити ни ухапшен, ни затворен, ни малтретиран посредством самовоље једног или више појединаца. То је за сваког право да искаже своје мишљење, да изабере своје занимање и да га упражњава, да располаже својим власништвом, да га чак и злоупотреби, да иде, да долази, а да за то не мора да добије дозволу и да не мора да полага рачуне о својим мотивима или својим поступцима. То је за сваког право да се уједињује са другим појединцима, било да би расправљао о својим интересима, било да би исповедао веру коју он и његови истомишљеници преферирају, било, једноставно, да би проводио дане и сате на начин који најбоље одговара његовим склоностима и ћудима. Коначно, то је за сваког право да утиче на владину администрацију, било постављањем неких или свих од владиних чиновника, било представкама, петицијама, захтевима које је власт, мањевише обавезна да узме у разматрање.“ (Констан, 2005: 206-207).

Слобода „савремених народа“ се простире на очување приватне сфере појединца од уплитања државне власти и на успостављање инструмената који ће омогућити остваривање такве заштите, али оставља и простор појединцу да, користећи се економским и политичким слободама, покреће иницијативе у привредној, друштвеној и политичкој сфери. Ако је држава правима грађана спречена да своје деловање усмери унутар приватне сфере појединаца, мешајући се у привредни живот, рад удружења, верске односе, грађанима остаје допуштено да утичу на државну сферу, као активни политички делатници или у виду пасивних бирача.

Констанова критика просвећеног апсолутизма

Идеје просвећеног апсолутизма остварене у европским државама осамнаестог века представљале су историјски напредак у погледу могућности развијања привредног и културног живота. Реформе које су спроводили тадашњи владари Аустрије, Русије, Пруске, Шпаније омогућавале су заштиту права својине и развој слободне трговине. За време постојања апсолутистичких држава у Европи долази и до њиховог територијалног проширења и настанка колонијалних поседа који су се простирали на другим континентима. Територијално ширење на просторе богате природним сировинама и пољопривредним производима значило је како побољшање услова за поспешивање производње, тако и увећање тржишта што је све заједно водило расту економске моћи и акумулацији капитала. У то доба капитал почиње да се акумулира у рукама слоја из кога ће се касније створити буржоазија, чинећи тако друштвену окосницу настајућег либералног покрета. (Матић, 1993: 611).

Иако је апсолутистичка држава штитила право својине и својим мерама омогућила настанак слободне трговине, нови прерогативи нису обухватили и државну заштиту индивидуалних слобода њених грађана. У таквој држави још увек није било простора за заштиту политичких права у виду слободне штампе или широког активног и пасивног права гласа, а нису била заштићена ни грађанска права. Зато Констан с правом сматра да се систем просвећеног апсолутизма никако не може оценити као либералан, ако се као критеријум вредновања политичког поретка примени принцип индивидуалне слободе.

Међутим, и поред већ од Констана изнетих недостатака просвећеног апсолутизма који је постојао у европским државама осамнаестог века, ради се о поретку који је подразумевао друштвено-историјски и економско-политички напредак, и то у двојаким смислу. С једне стране, просвећени апсолутизам произвео је значајан помак у односу на сталешке монархије, и то у виду настанка строго централизованих држава насупрот ранијим облицима феудалних земаља, реформи у области државне управе и војске, али и настанку барока и класицизма у култури. Апсолутистичка држава је, иако по својим битним карактеристикама супростављена настајућим либералним порецима, у себи садржала и претпоставке за њихово стварање. Настанак политичког централизма уместо ранијег феудалног партикуларизма остварио је могућности за стварање јединственог тржишта које је употпуњено ширењем апсолутистичких држава на колонијална пространства на другим континентима. Без обзира што таква централистичка држава није била либерална, она је „припремила економске и друге услове за касније учвршћивање либералних институција и односа, као и за спонтану тржишну доминацију грађанске класе, због којих је деспотска држава постала непотребна и кад је дошло до стварања ограничене државе `ноћног чувара`, која се стара само о најопштијим интересима тржишног друштва.“ (Матић, 1993: 611).

Констанов либерални отклон у односу на поредак просвећеног апсолутизма није подразумевао и његову безусловну опредељеност за остварење демократских идеја. Насупрот таквом једностраном и дихотомом виђењу раз-

личитих политичких поредака, Констан се противи просвећеном апсолутизму због његових нелибералних тенденција, али се, с друге стране, супроставља и радикалном егалитаризму, екстремном схватању народне суверености, неспутаној слободи и револуционарним обртима. У том смислу, Бенжамена Констана треба одредити као противника свих радикално-демократских поредака.

Критика радикално - демократских поредака: неограничена vs ограничена сувереност

Констан сматра да је заједничка нит која повезује радикално-демократске поредке с различитим облицима недемократских система њихова заједничка склоност ка појави нелибералних тенденција: „Када се постави да је сувереност народа неограничена, у људском друштву се створи или се у њега насумице убацује власт која је сама по себи превеликог степена и која је зло ма у чијим се рукама нашла. Поверите је једном човеку, неколицини, свима, подједнако ће бити зло. Ви ћете се окомити на носиоце те власти, и према приликама, оптуживаћете заредом монархију, аристократију, демократију, мешовиту власт, представнички систем. Грешите; оптуживати треба степен моћи, а не носиоце моћи. Треба казнити оружје, а не руку која га држи. Има претешких предмета за људску руку.“ (Констан, 2000: 16).

Иманентна тежња разноликих политичких поредака ка појави тенденција које угрожавају индивидуалну слободу произилази, дакле, из степена моћи који сабирају носиоци власти, било да се ради о једном човеку, неколицини или, пак, мноштву. Из неограничености суверености која карактерише овакве поредке, укључујући и радикално-демократске системе, јавља се могућност настанка ничим ограничене власти. Противећи се тежњама за успостављањем ни на који начин ограничене власти, Констан је подвргао ревизији Русоову теорију неограничене суверености.

Историјско памћење, које се налази у корену Русоовог схватања, показивало је да да је акумулација власти увек настајала у рукама једног човека или неколицине људи. Зато се у то доба није ни размишљало о могућности сабирања огромне моћи у рукама управо оних који су се супростављали неограниченој власти, у рукама већине. „Они су видели у историји мали број људи, или чак само једног човека, у поседу огромне власти, који је нанео много зла; али гнев добронамерних људи окренуо против оних који су поседовали власт, не противу власти као такве. Уместо да униште ту власт, они су помишљали само да је помере.“ (Констан, 2000: 16).

Истичући природно право на слободу, Русо је настојао да покаже како сви људи имају једнако право на учешће у друштвеном животу. У сагласју с Русоом, Констан не негира право грађана да учествују у друштвеном животу, али се супроставља укидању других грађанских и политичких слобода и превеликом обиму надлежности на русоовски начин схваћене политичке заједнице.

Егалитарност у праву гласа у концепцији Жан-Жака Русоа бива проширена и на другу врсту једнакости, али сада исказану као једнакост непоседовања грађанских и политичких слобода. Да политичко право гласа не само да није компатибилно с грађанским и другим политичким правима и слободама, већ да његово остварење управо произилази из укидања свих других слобода, види се из следећих Русоових речи: „Све те одредбе, правилно схваћене, свде се на једну једину: на потпуно одрицање сваког члана друштва свих својих права у корист целе заједнице: јер, најпре, пошто се сваки даје цео, положај је исти за све; а будући да је положај једнак за све, нико нема рачуна да га отежава другима. (Русо, 1993: 35)

Русо сматра да се склапањем друштвеног уговора појединац одриче дела својих права, али да му, с друге стране, друштвени уговор омогућава остварење грађанске слободе и заштиту својине, јер према његовом мишљењу „оно што човек губи друштвеним уговором, то су његова природна слобода и неограничено право на све што га мами и што може да постигне, а оно што добија, то су грађанска слобода и својина над свим што је у његовој државини.“ (Русо, 1993: 39). Проблем с „добитном“ страном друштвеног уговора произилази из тога што су све грађанске слободе било ког појединца ограничене општом вољом других чланова заједнице. Иако је сувереност неспорна карактеристика државне власти, русоовски схваћена општа воља (*volonté générale*) није воља свих (*volonté de tous*), већ само већине грађана и као таква она се неретко разуме као основ различитих нелибералних схватања демократских поредака.

Радикално-демократски пореци у којима постоји широк опсег питања у вези којих одлуке доносе сви чланови заједнице у очима либерала деветнаестог века посматрају се кроз владавину масе, нумеричке већине, светине која утиче на сва питања од важности не само за државу, већ и за живот сваког њеног грађанина. У том процесу, вољи већине бивају жртвована сва права и све слободе грађана, тако да се о питањима од непосредне, чак суштинске, важности за њихове животе, питају исто колико и било који други становник. Судбина човека тако је препуштена у руке опште воље, чиме друштвени уговор постаје „најстрашније помоћно средство сваковрсног деспотизма“. (Констан, 2000: 17).

Док Констан истиче да је индивидуална слобода највиши принцип на ком треба да се заснива сваки поредак, Русо наглашава различитост „природе“ појединачне и опште воље: „Уистину, ако није немогућно да се једна појединачна воља сложи у неким питањима са општом вољом, немогућно је бар да та сагласност буде трајна и стална; јер појединачна воља по својој природи тежи привилегијама, док општа воља тежи једнакости.“ (Русо, 1993: 39).

Русоово схватање народне суверености подразумева постојање ничим ограничене могућности државе да надлежности протеже на сва питања око којих се већина становника заједнице сагласи. „Као што природа даје сваком човеку неограничену власт над свима његовим удовима, тако и друштвени уговор даје политичком телу неограничену власт над свима његовим члановима; то је иста власт која, руковођена општом вољом, носи, као што сам

рекао, назив сувереност.“ Насупрот Русоу, Констан наглашава да „сувереност постоји само ограничено и релативно. Тамо где почињу независност и лични живот, престаје јурисдикција те суверености. Ако друштво пређе ту линију, оно постаје исто толико криво колико и деспот чије је једино право мач истребитељ; друштво не може да прекорачи своја овлашћења а да не буде узурпаторско, а већина да не буде одметничка.“ (Констан, 2000: 17).

Русоовски и јакобински схваћену идеју народне суверености Констан посматра кроз могућност настанка тираније, а радикалну идеју народне суверености представља као саму клицу тиранске власти: „Одобравање већине није уопште довољно у свим случајевима да би озаконило њене поступке: има таквих дела које ништа не може озаконити; када их било која власт почини, без обзира на порекло на које се позива, свеједно је да ли себе назива појединцем или нацијом; и ако би власт била нација мање или онај један грађанин кога гуши, она не би била легитимнија.“ (Констан, 2000: 17).

Бенжамен Констан сматра да тачку спајања свих апсолутистичких и радикално-демократских појава, процеса и начина владања чини њихова заједничка тенденција ка угрожавању слободе појединца: „Суверенство постоји само на начин ограничен и односан. Власт овог суверенства престаје код оне тачке код које почиње лична независност и лични живот. Ако друштво прекорачи ту линију, оно је исто тако криво као и деспот, који све своје право црпи од мача што искорењује; друштво не може прекорачити своју надлежност, а да не постане узурпатор; већина а да не постане бунтовна.“ (Констан, 1883: 3-4).

Поред природе суверене власти, Констан налази да треба поставити и питање начина употребе суверености. Ако се сувереност одреди као заједничко својство свих припадника одређене политичке заједнице јасно је да не могу сви заједно учествовати у доношењу сваке појединачне одлуке, већ да је неопходно да сувереност делегирају. Међутим, као делегирана, сувереност народа губи своје основне атрибуте које јој Русо придаје.

Делегирана сувереност масе претвара се, у крајњем, у своју супротност, односно у владавину малог броја људи изабраних од стране већине. Иако изабрани од стране већине, вршиоци суверености не морају да имају и исте интересе као већина. Уместо оних интереса око којих се сложила већина становника, практични вршиоци суверености могу тежити остварењу сопствених, ускопарцијалних, групних или личних интереса. Тако радикално-демократски поредак добија сличност с претходним, недемократским системима.

Институционални механизми за ограничавање владавине већине

Констаново наглашавање значаја неопходности ограничавања власти имало је за циљ заштиту појединаца и њихове индивидуалне слободе од деловања државе. За разлику од Русоа који је, у складу с теоријом поделе власти, предлагао поделу власти на законодавну, извршну и судску, Бенжамен Констан је сматрао „да ако је укупна сума власти неограничена, подељене власти

треба само да направе савез, и деспотизму нема лека.“ (Констан, 2000: 20). У том смислу, формална подела неограничене власти представљала би само нов начин организације послова у оквиру апсолутних надлежности државне власти.

Уместо постојања апсолутно неограничене државне власти, Констан се залаже за ограничења власти, односно стварање таквих домена на које држава неће имати никаквог утицаја. У циљу ограничавања владавине већине, Констан предвиђа неколико институционалних механизма: 1) административну поделу земље, 2) неутралну краљевску власт, 3) горњи парламентарни дом, 4) независну судску власт, 5) индивидуална грађанска права, 6) ограничено бирачко право.

Посматрано на пољу организације власти, Констан се залаже за административну децентрализацију, а као најбољи облик власти наводи уставну монархију која „ствара ову неутралну власт у лицу владоца.“ (Констан, 1883: 14). Циљ такве државе је да својим грађанима гарантује индивидуална права. Констан разликује пет власти у уставној монархији: 1) краљевску власт; 2) извршну; 3) трајну представничку власт, односно горњи дом; 4) „владу представничку јавног мњења“ и 5) судску власт. (Констан, 1883: 14).

1. Неутрална краљевска власт

Краљевску власт Констан одређује као неутралну, али и средишњу власт која надилази све четири друге власти, „то је власт у исти мах виша и посредничка, која нема интереса да ремети, већ да одржава равнотежу.“ (Констан, 2000: 25). Иако је виша од других власти, краљевска власт није неспутана моћ која се може мешати у рад других органа и присвајати њихове надлежности. Њена улога је опредмењена у успостављању склада и поправљању нарушене равнотеже између других, активних грана власти: „Краљ ствара неке власти, обуздава друге, управља тако политичком акцијом да је умери, не учествујући у њој. Отуда производи његова неприкосновеност.“ (Констан, 2000: 90). Овакву посредничку улогу краљевске власти никако не треба поистовећивати с апсолутном влашћу. Насупрот апсолутистичкој монархији, краљевска власт мора бити ограничена и кретати се искључиво у оквиру уставних надлежности.

Неутралност краљеве власти произилази из његовог надилажења парцијалних интереса који одликују друге гране власти. „Краљ је, у слободној земљи, посебно биће, изнад разних мишљења, чији је једини интерес одржавање реда и слободе, који се не може никада наћи у заједничком статусу нас осталих, који је неповодљив, према томе, за страстима које се из тог нашег заједничког статуса рађају, и за свим оним страстима које перспектива да се у том статусу поново нађу нужно потхрањује у срцу функционера баштиника те тренутне моћи.“ (Констан, 2000: 27).

Краљ има право именовања носилаца законодавних и судских функција, право именовања наследних магистрата, право распуштања представничких скупштина, право именовања министара, као и могућност помиловања. Право

владаоца да распусти представничку скупштину не треба схватити као могућност монарха да прекине мандат скупштинском сазиву који одбија да се повињује његовој вољи, већ управо као заштиту слободе представљања и брану која штити државу од могућности злоупотребе слободе, развијања демагогије и настанка популизма, јер „када се поставе никакве границе представничкој власти, представници народа нису браниоци слободе, већ кандидати за тиранију“ (Констан, 2000: 37).

2. Извршна власт

Извршну власт чине министри. Ако је монархова власт неутрална, власт министара је извршна. Како краљ не би улазио у политичке сукобе и слабио ауторитет свог положаја, неопходно је да посредством министара упућује различите предлоге у парламент. На примедбу да шеф државе може да подржи и доношење неког нелибералног закона, Констан одговара да је могуће да монарх не дозволи примену неке одлуке коју је припремила влада, али да његов нацрт политичког система не допушта усвајање нелибералних закона, па макар се и сам краљ залагао за такво решење. Док у деспотијама реч шефа државе представља сам закон, у уставном нацрту Бенжамена Констана за реализацију намере шефа државе потребно је да формални предлог покрене извршна власт. За било какав нелиберални наум, краљ би, дакле, „морао наћи министарство које би било вољно да га слиједи.“ (Valentini, 1982: 129).

Будући да је монарх неодговоран, одговорност за његове предлоге преузимају министри. Министри могу пред судом одговарати уколико изврше злоупотребу легалне власти, ако донесу нелегална акта која штете јавном интересу и у случајевима угрожавања слободе, личне сигурности и имовине.

3. Горњи парламентарни дом

Горњи дом дводомог парламента Констан назива и „трајна представничка власт“. Функција горњег дома огледа се у акумулирању породичног и личног угледа у рукама једне класе, која је способна да, крећући се у оквиру уставних и законских надлежности, постане двострука социјална и политичка противтежа. Ако се, с једне стране, противи могућности настанка тираније већине, с друге, ништа мање значајне стране, горњи дом се јавља као противтежа појави деспотске власти једног човека.

Чланом овог дома не постаје се искључиво наслеђем чланства с оца на сина, већ је трајној представничкој власти дат карактер отворености тиме што се њеним чланом може постати и именовањем од стране краља. Управо због отворености тела за све грађане који се покажу достојним да уђу у његов састав, коначни број његових чланова није одређен, али треба нагласити да Констан сматра да би претерано увећање горњег дома довело у питање сам углед институције.

4. Доњи дом

У Констановој концепцији политичког поретка начело изборности примењује се при састављању доњег дома, односно „влада представничке јавног мњења“. Доњи дом треба да сачињавају заступници различитих посебних, парцијалних интереса како би сучељавањем аргумената настојали да обезбеде усвајање одлука које су у складу с јавним интересом. „Тај јавни интерес није ништа друго до индивидуални интереси међусобно онеспособљени да шкоде једни другима.“ (Констан, 2000: 48).

Избори за доњи дом треба да буду непосредни јер се на тај начин омогућава успостављање контаката између различитих социјалних класа. „Међутим, пожељно је да јавне функције заузимају углавном људи ако не из богаташке, оно бар из имућне класе. Њихова почетна позиција је повољнија, њихово васпитање однегованије, њихов дух слободнији, њихова интелигенција боље припремљена за примање знања. Сиромаштво има своје предрасуде, као и незнање.“ (Констан, 2000: 55).

5. Судска власт

Судска власт се одређује као независна како од извршне, тако и од законодавне власти. Будући да монарху придаје улогу носиоца неутралне власти, Констан сматра да краљ треба да именује судије чија ће функција бити стална а самим тим и независна од воље извршне власти или представничког дома.

Судијама у раду помажу поротници. Иако без правничког знања, чланови пороте разумним расуђивањем упоређују доказни материјал, изјаве сведока и индиције, на основу којих затим формирају своја уверења.

Корективни фактор који може да утиче на неизвршење казне по осуђено лице односи се на монархово право помиловања. „Право помиловања није ништа друго до помирење општег закона са личном правичношћу.“ (Констан, 2000: 155).

6. Индивидуална грађанска права

Констан је чврсто на становишту да сувереност не може и не сме бити свемогућа и неспутана, већ да мора бити ограничена грађанским и политичким правима појединаца, у која убраја личне и верске слободе, слободу штампе, али и слободу економског деловања. (Констан, 1883: 108, Valentini, 1982: 128). Ова индивидуална грађанска права „не зависе ни од једног социјалног или политичког ауторитета, и свака власт која крши та права постаје незаконита.“ (Констан, 2000: 20).

Констан тежи потпуном остварењу верске слободе. Његово схватање религије не исцрпљује се у некаквој државној религији, нити у свим од државе признатим верама, већ тежи свеколикој слободи верског осећања, укључивши и могућност оснивања секти. Иза Констановог опредељења за опредељивање апсолутне слободе вероисповести, стоји, у ствари, његово залагање за омогу-

ћавање слободе стварања критичког мишљења у односу на преовлађујућа схватања у неком друштву.

Залажући се за потпуно остварење слободе штампе, Констан истиче и неколико случајева у којима се штампа ограничава. Слобода штампе се укида када лист подстиче на убиства, грађански рат или вређа шефа државе. Приликом суђења за дела учињена путем штампе велики значај има порота, јер ова дела обухватају како саме факте тако, али у већој мери, и намеру која се текстом настојала постићи.

Грађанске, политичке и економске слободе представљају извор постанка и функционисања приватне сфере појединца, али и границу, односно бедем до кога сеже деловање државне власти. Ограничена државна власт сведена је тако на функцију одржавања безбедности, као суштинску надлежност државног апарата.

7. Право гласа

Док се представничка власт по трајању заснива на постојању скупштине с наследним правом, „владу представничку јавног мњења“, односно скупштину по мишљењу, чине посланици који су изабрани од грађана с правом гласа.

Право учествовања у политичком животу заједнице стиче се испуњавањем два услова. Први се тиче одређеног броја година живота, а други подразумева поседовање заједничког интереса са свим другим члановима заједнице. Ако су из првог искључена деца, из другог услова су изузети странци. Поред ова два основна услова, Констан предвиђа да је за бављење стварима од јавног интереса неопходно и довољно слободног времена, а њега имају само они који поседују знатније власништво. Власништво је услов за обезбеђење довољно слободног времена, али и гарант независности од туђе воље.

Имовински ограничено изборно право је резултат важности коју Констан придаје политичкој функцији власништва. Тек с власништвом појединац стиче праву независност и могућност да разуме потребе заједнице: „Невласник, који је овисан радник, нема више разборитости од неког дјечака и он углавном није заинтересован за државни напредак. Напротив, ако му се дају политичка права, он ће их проводити да би се докопао власништва и узроковат ће немире и превирања.“ (Valenitini, 1982: 130).

Међутим, непоседовање власништва не подразумева истовремено и непостојање образовања и недостатак интелектуалне развијености појединца. Ипак, Бенжамен Констан овој групи не додељује политичка права јер, наводећи пример Француске револуције, наглашава да интелектуалци-невласници могу кренути путем екстремних и апстрактних политичких ставова. У вези с тим, Констан истиче да „либерална занимања морају можда више него икоја друга бити скопчана са имањем, да не би њихов уплив у политичким дискусијама био штетан.“ (Констан, 1883: 61-62).

Закључак

Као представник развијеног либерализма с краја осамнаестог и почетка деветнаестог века, Бенжамен Констан је у свом деловању и теоријским промишљањима исказивао противљење концепту неограничене суверености. Неограничена сувереност није само карактеристика деспотских и других недемократских режима, већ у исто време представља и озбиљну опасност по демократске поретке. Док је у првима носилац суверености појединац или уска група људи, у демократским порецима неограничена сувереност задобија облик необуздане власти већине.

Насупрот Русоовом схватању народне суверености као апсолутног права већине да доноси одлуке у одређеној политичкој заједници, Констан је настојао да прецизно утврди границе државне власти. Утврђујући као главни принцип политичког поретка заштиту индивидуалне слободе, Бенжамен Констан се супроставља како просвећеном апсолутизму, тако и неограниченој народној суверености. Тако се Русоов концепт неограничене народне суверености одређује као легитимишуће средство већине које јој омогућава да одлучује о свим политичким, економским, друштвеним и другим питањима у одређеној политичкој заједници.

Бенжамен Констан остаје упамћен као противник револуционарних преврата, јакобинског схватања власти и русоовског разумевања народне суверености. Настојећи да заузда власт већине и сведе је на уставом прецизно одређене надлежности, Констан је предложио значајне институционалне механизме, од којих се неки примењују и данас.

Литература:

1. Valentini, Francesco (1982): *Moderna politička misao*, Školska knjiga, Zagreb.
2. Jovanović, Slobodan (1935): *Iz istorije političkih doktrina, knjiga druga*, Geca Kon, Beograd.
3. Konstan, Benžamen (1883): *Načela politike i o ministarskoj odgovornosti*, Kraljevsko-srpska državna štamparija, Beograd.
4. Konstan, Benžamen (2005): „O razlici slobode kod starih i modernih (1819)“, *Nova srpska politička misao*, Vol. X (1-4).
5. Konstan, Benžamen (2000): *Principi politike i drugi spisi*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
6. Matić, Milan (1993): Odrednica Liberalizam, *Enciklopedija političke kulture*, Savremena administracija, Beograd.
7. Ruso, Žan-Žak (1993): *Društveni ugovor: O poreklu i osnovima nejednakosti među ljudima; Rasprava o naukama i umetnostima*, Filip Višnjić, Beograd.

KONSTAN'S CRITICISM OF ROUSSEAU'S VIEWS ON POPULAR SOVEREIGNTY AND ATTEMPTS TO LIMIT THE RULE OF MAJORITY

Summary: The text explores Konstan's criticism of Rousseau's conception of popular sovereignty. Essentially, Konstan's theory is the question of freedom. Glorifying and foregrounding the man and his personality, he defines Konstan's freedom as the characteristic of the individual. For Konstan, freedom in the first place means independence from the government, or limitation of the authorities within the limits of clearly formulated and minimum specified jurisdiction, which in any case can not endanger the natural rights of individuals. Opposing the aspirations for the establishment of unlimited power, and in order to protect the freedom of individual, Konstan revised Rousseau's theory of unlimited sovereignty. Rousseau's and Jacobin-conceived idea of popular sovereignty, Konstan presents through the possibility of tyranny and radical idea of popular sovereignty as a very cause of a tyrannical government. In order to limit the majority rule, Konstan provides a number of institutional mechanisms: 1) an administrative division of the country, 2) a neutral kingdom, 3) the upper house of parliament, 4) an independent judicial power, 5) individual civil rights, 6) limited right to vote.

Key words: popular sovereignty, freedom, democracy, tyranny of the majority, Benjamin Konstan, Jean-Jacques Rousseau